AZ ÖKOLÓGIA GAZDÁLKODÁS ALAKULÁSA AZ EU-BAN ÉS MAGYARORSZÁGON

JÁRÁSI ÉVA ZSUZSANNA

ÖSSZEFOGLALÁS

Az 1960-as években mozgalomként indult ökológiai gazdálkodás a 90-es években fellendült. Hazánkban is sokan ebben a gazdálkodási formában látták a nagy kiugrási lehetőséget. A kezdeti nehézségeket – a szabályozási rendszer kialakítása – leküzdve hazánkban és a többi KKE országban is fellendült az ökogazdálkodás. Az 1990-es évek végén azonban a korlátlannak mondott piacon értékesítési nehézségek jelentkeztek. A területi növekedési ütem az EU-15 országaiban jelentősen lelassult, mivel a felvevő piac telítetté vált és elérte a fizetőképesség korlátait. A piac a keresleti piacból a kínálati piac irányába változott. Az újonnan csatlakozó KKE országok mezőgazdasági termelőinek le kell számolniuk azzal az illúzióval, hogy az Unióban nem lesz erőteljes versenyhelyzet a biotermékek piacán. Az ökotermelésre átállni szándékozó termelőknek a művelés alá vont területek növelése nem elegendő, termék innováció révén fejleszteni kell a termékszerkezetet, valamint a termékfeldolgozottságot és szükséges az értékesítési csatornák „megszilárdítása" is. Ezen feladatok megvalósítása az újonnan csatlakozó KKE országok számára különösen nagy kihívás. A kínai, ukrán és román olcsóbb termékek megjelenése is alátámasztja, hogy a magyar és a csatlakozó országok ökotermelőinek komoly árversennyel kell szembenézniük.

Az ökológiai gazdálkodásról számtalan tudományos és ismeretterjesztő cikket olvashattunk az elmúlt években. Ezek többségében a gazdálkodási forma társadalmi, környezeti és gazdasági előnyei kerültek kidomborításra. Az ökogazdálkodás társadalmi és környezeti előnyei a gazdaságiakhoz képest vitathatatlanok. A gazdasági előnyök közül az extra jövedelem a legjelentősebb, az extra jövedelem nagysága pedig a kínálat mértékétől függ. Kutatási munkám során különböző matematikai módszerekkel megállapítottam, hogy a kínálat – jelen esetben naturális egységben, termőterület nagyságban értendő – az EU-15 országaiban túlnyomórészt a telítődési görbét követi. Korábbi kutatási eredményekre – és jelen vizsgálat eredményeire, melyek az átállt területek nagyságát és az extra jövedelem közötti összefüggést vizsgálták – támaszkodva megállapítottam, hogy a most csatlakozott országok számára a nyugat-európai piac már közel sem jelent olyan jó értékesítési lehetőséget, mint azt korábban remélhették. Mindezek következtében a KKE országok termelőinek fel kell készülni a belföldi piaci igények kielégítésére, ami adott esetben alacsonyabb extraprofitot eredményezhet, aminek következtében az értékesítési marketingen kell javítani, illetve kiépíteni, esetleg a jelenlegi termelési struktúrát célszerű megváltoztatni, vagy újabb tevékenységet indokolt felkarolni.

ELŐZMÉNYEK

A 2004. május elsejével az Európai Unióba belépő országokon belül a mezőgazdaság csökkenő, bár még mindig jelentős súlyú. Az Európai Unióhoz történő csatlakozással az agrártermelés szerepe és jelentőssége átértékelődik, nem csak a csatlakozott országokban, hanem az unió eddigi tagállamaiban is.

Társadalmi szempontból fontos tényező, hogy az uniós állampolgárok száma 74,8 millióval, területe kereken 0,8 millió km^2-rel nő. A belépő országok mezőgazdaságának általános jellemzője a korszerűtlen termelési szerkezet, a magas termelési költségek. A belépő országok közül a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékekből 6 ország nettó importőr és 4 ország nettó exportőr. Az 1990-es évek gazdasági átalakulása és a kereskedelem liberalizációja következtében a KKE országok mezőgazdasági termékeinek főbb kereskedelmi partnerei a nyugat-európai országok lettek. Az azóta kialakult kereskedelmi viszonyok jelentősen nem változtak. A 90-es évek elején a táplálkozási, valamint a tudatosabb környezetvédelmi szokások és egyéb tényezők hatására az ökológiai gazdálkodás jelentőssége rohamosan megnőtt. Mind termelői, mind pedig fogyasztói oldalról sokan ebben a gazdálkodási formában látták és látják a jövőt. Ez a gazdálkodási forma azonban összetett és bonyolultabb gazdasági következményekkel jár, ennek egyik oka a fizetőképes kereslet hiánya a KKE országok belső piacán, a másik jelentős tényező az árés hozamingadozás.

Kutatásaim során az ökoterületek nagyságát vizsgáltam, azonban meg kell említeni, hogy *Willer és szerzőtársának* kutatási eredményei szerint a bioüzemek számának növekedése is lelassult, több országban a területekhez hasonlóan csökkent a számuk is. A csökkenések okát az alábbiakban látják: a fogyasztók bizalmatlansága (Nitrofen szennyeződés miatt); növekvő konkurencia és ezáltal egyes területeken a biofelár csökkenő mértéke (*Willer-Yussefi, 2004b).* Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a KKE országok számára valóban kitörési pont lehet-e az ökológiai gazdálkodás, vagy a területek növekedésével együtt a belső piacaikat is tovább kell-e fejleszteni ahhoz, hogy az ökogazdálkodás továbbra is jövedelmező legyen.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A nemzetközi szakirodalmi áttekintésen túl a legfrissebb uniós ajánlásokat és kutatási eredményeket dolgoztam fel. A nemzetközi statisztikai kiadványokra támaszkodtam és ezen kiadványok adatait elemeztem statisztikai módszerekkel. A nemzetközi statisztikai kiadványok közül az IFOAM (International Federation of Organic Agricultural Movement, Organikus Mezőgazdasági Mozgalmak Nemzetközi Szövetsége) által kiadott, a FiBL (Forschungsinstitut für biologischen Landbau, Ökológiai gazdálkodási Kutató Intézet) és a SÖL (Stiftung Ökologie & Landbau, Ökológiai és Mezőgazdasági Alapítvány) adatai alapján elkészített éves jelentéseket és az EUROSTAT jelentéseket használtam fel. Sajnos a fentebb említett nemzetközi kiadványokban sem minden esetben találhatunk pontos adatokat, egyes országok adatai csak szakértők által becsült értékek (például *Dabbert, 2000* és *Duchateau, 2003* tanulmányai). Vizsgálataim alapadatai (2. táblázat) a FiBL munkatársa által megadott hivatalos honlapról kerültek letöltésre. Az adatok, ha nem is minden esetben pontosak, de a nagyságrendek és a trendek érzékeltetésére alkalmasak.

A statisztikai módszerek közül különböző viszonyszámokat képeztem, valamint a trendszámítás alkalmazásával a jövőre vonatkozó prognózisokat készítettem.

1. táblázat

Az ökoterületek alakulása az EU-15 országaiban 1985-2002 között

(M.e.: ha)

Évek	1985	1990	1995	2000	2002
Luxemburg	350	600	571	1 030	2 004
Belgium	500	1 300	3 385	20 265	24 874
Görögország	0	150	2 401	24 800	28 944
Írország	1 000	3 800	12 634	32 355	29 850
Hollandia	2 450	7 469	12 909	27 820	42 610
Portugália	50	1 000	10 719	50 000	85 912
Finnország	1 000	6 726	44 695	147 423	156 692
Dánia	4 500	11 581	40 884	165 258	178 360
Svédország	1 500	28 500	83 490	171 682	214 120
Ausztria	5 880	21 546	335 865	271 950	295 000
Franciaország	45 000	72 000	118 393	370 000	517 965
Spanyolország	2 140	3 650	24 079	380 920	665 055
Németország	24 940	90 021	309 487	546 023	696 978
Egyesült Királyság	6 000	31 000	48 448	527 323	724 523
Olaszország	5 000	13 218	204 494	1 040 377	1 168 212
Összesen:	**100 310**	**292 561**	**1 252 454**	**3 777 226**	**4 831 099**

Forrás: Foster és Lampkin

2. táblázat

Az ökoterületek növekedési ütemének alakulása az EU-15 országaiban 1986-2002 között

(M.e.: %)

Évek	1986	1990	1995	2000	2002
Írország	10	3	134	**0**	**-7**
Luxemburg	14	9	6	3	**-6**
Olaszország	10	20	33	9	**-5**
Dánia	7	21	93	13	**3**
Ausztria	19	29	75	**-6**	**3**
Finnország	20	192	73	8	**6**
Egyesült Királyság	17	68	49	35	**7**
Németország	9	66	14	21	**10**
Svédország	67	21	74	10	**11**
Belgium	40	8	26	9	**11**
Görögország		50	102	42	**16**
Portugália	300	82	48	4	**23**
Franciaország	11	11	25	17	**23**
Hollandia	11	14	14	29	**33**
Spanyolország	17	11	40	8	**37**
Összesen:	**11**	**26**	**29**	**12**	**8**

Forrás: Foster és Lampkin alapján saját számítás

A viszonyszámok képzésénél a 2002. évi – mint bázis év – összes mezőgazdaságilag hasznosított terület nagyságát viszonyítottam az előző évi ökoterületek-

hez, annak érdekében, hogy a trendszámítás során a maximális területnagyságot meg tudjam határozni.

A trendszámítás során Excel program segítségével végeztem el a függvényillesztéseket, felírtam az adott függvény egyenleteit, és a korrelációs együtthatókat is meghatároztam, annak érdekében, hogy megállapítsam, mely függvényekkel jellemezhetőek a legjobban a területi növekedési ütemek és ezek alapján következtetéseket vonjak le a jövőre vonatkozóan.

AZ EU ORSZÁGOK ÖKOTERÜLETEINEK ALAKULÁSA

Az EU-15 országainak ökoterületi adatait megvizsgálva és az előző évi területhez képest a növekedési ütemet kiszámítva (2. táblázat) csoportokra osztottam az országokat. Az első csoportban azon országok vannak, melyeknél 5%-nál kisebb mértékben nőtt az ökoterületek nagysága és ezen csoportban van három ország, ahol csökkent a terület, a második csoport országainál a növekedési ütem 5-15% közötti, az utolsó csoportban pedig nagyobb volt 15%-nál.

A következőkben a három csoport országait külön-külön elemzem.

a) *Az első csoport országainak közös jellemzője, hogy 2002-re alig nőtt, vagy éppen csökkent az ökoterületeik nagysága.* Az ökoterületek abszolút és relatív nagyságának vizsgálata nem elégséges, a további vizsgálatokkal, jelen esetben a trendszámítással azonban már jól igazolható, hogy az országok területi növekedési üteme lelassult, ezt támasztja alá az is, hogy a függvényillesztés eredményeként a logisztikus függvények esetében legnagyobbak a korrelációs együtthatók értékei (3. táblázat). A csoportban a luxemburgi ökoterületek nagyságának trendje nem logisztikus, de Luxemburggal nem is kívánok foglalkozni, mert ott nagyon kicsi az ökoterületek nagysága, piacbefolyásoló hatása elhanyagolható.

Írország területi növekedési üteme 1999-ben megállt, abban az évben, mikor a REPS (Rural Environment Protection Scheme) befejeződött. A REPS – 1994-1999 időszakra vonatkozott – keretében jelentős mértékben támogatták az organikus gazdálkodásra való átállást. 1999-ben elkészült a 2000-2006-os időszakra vonatkozó jelentés és előrejelzés, mely növekedést jósolt, de ez eddig elmaradt és a továbbiakban sem lehet jelentős növekedést prognosztizálni, mert a logisztikus függvény illeszkedésének szorossága 0,93.

Olaszországban az ökoterületek aránya a legmagasabb, közel 10% és az abszolút terület nagysága is itt a legmagasabb, több mint 1 millió hektár. A függvényvizsgálat eredménye szerint az elnyúlt S-görbe illeszkedése 0,97, mely alapján az ökoterületek arányának növekedése a továbbiakban nem lesz jelentős.

Dániában az ökoterületek aránya 6%, ami az EU átlaga (3,36%) felett van. A dán ökoterületek növekedési ütemét is a függvényszerű kapcsolatok közül legjobban a logisztikus függvénnyel lehet leírni, melynek következtében a további növekedés csekély mértékű lehet, annak ellenére, hogy itt a legnagyobb az egy főre eső kiadás biotermékekre.

Ausztria helyzete speciális. A logisztikus görbe illesztésének korrelációs együtthatója alacsony r^2=0,83, ami azt jelenti, hogy a telítődés függvényszerű kapcsolattal nem jellemezhető. Ausztriában 1995-től – az EU-hoz való csatlakozástól – jelentősen nem változott az ökoterületek nagysága, sőt egyes években (1996, 1998 és 2000) csökkentek, tehát a területi növekedés megállt, melynek oka az, hogy a csatlakozást követően az ökotermékek árai drasztikusan csökkentek. Az árcsökkenést a kormányzat támogatásokkal kívánta kompenzálni és elindította az Osztrák Program a Környezetbarát Mezőgazdaságért (Öpul) nevet viselő programcsomagot, melynek több-kevesebb sikere

lett. Több, mert jelentősen nem csökkent tovább az öko módon művelt területek nagysága, kevesebb, mert nem is nőtt az átállók száma. Fontos megemlíteni még, hogy az ökoterületek túlnyomó részét a hegyvidéki legelők teszik ki.

b) *A második csoport országai már nehezen jellemezhetőek egyetlen közös jelzővel. Finnország, Németország és Svédország* területi növekedésére a stagnálás jellemző, annak ellenére, hogy Németországban van Európa legnagyobb fogyasztói csoportja, melynek bizonyítéka, hogy 2002-ben 3 millió eurós volt az ökopiac forgalma *(Willer–Yussefi 2004b)*.

A svéd agrárpolitika az elkövetkezendő stagnálás elkerülése érdekében – melyet a függvényillesztés eredményeként kapott korrelációs együttható értéke is bizonyít –, 1999-ben új agrárpolitikai célokat fogalmazott meg. A célok két sarokszámmal írhatók le: 2005-re az ökoterületek aránya 20% és 2010-re 30% legyen. Az ökoterületek aránya 2002-ben 5% volt, ha nem ösztönzik a termelőket a további területek bevonására, akkor a jelenlegi évi 11%-os növekedés mellett a sarokszámok nem teljesíthetőek.

Finnországban az ökoterületek aránya (7%) magas és kutatási eredményeim szerint elérte a maximumát, a logisztikus görbe illesztésének korrelációs együtthatója 0,98.

Az Egyesült Királyság és Belgium a második csoport országaiból „kilóg" a trendszámítás eredménye alapján. Ezen országok területi növekedési ütemének jellemzésére az exponenciális függvény a legalkalmasabb. Az Egyesült Királyság és Belgium esetében az exponenciális függvény szorossága nagyobb (0,93 és 0,96), mint a logisztikus görbéé (0,87 és 0,89). Ennek alapján megállapítható, hogy a növekedés erőteljes, de azzal is számolni kell, hogy a logisztikus görbe első szakasza egy exponenciálisan gyorsuló növekedésből vált át egy lassú ütemben növekvő szakaszba.

c) *A harmadik csoport országaiban az ökoterületek növekedése mindeddig töretlen, Görögország* kivételével. *Portugália, Franciaország, Hollandia és Spanyolország* esetében az exponenciális növekedés jellemző, de az optimizmus kellő racionalitással való kezelése érdekében itt is meg kell jegyezni – akárcsak az Egyesült Királyság és Belgium esetében –, hogy a közeljövőben a stagnálás tényével számolni kell. Görögország a 2002. évre 16%-kal növelte ökoterületeit, de ezen jelentős növelés ellenére is a telítődés, stagnálás jellemzi.

A világ összes ökotermékének kb. a fele az EU-15 országaiban talál vevőre, ennek okai a kedvező értékesítési lehetőségek, jó kapcsolatok a kiskereskedőkkel (*Willer–Yussefi 2004b*). Jövedelemszerzés szempontjából fontos jelzések a KKE országok számára *Offermann és Nieberg* kutatási eredményei, ezek szerint a hektáronkénti jövedelemnagyság Svájcban, Németországban és Hollandiában az 1990-es évek második felében – Ausztria belépésekor – jelentősen csökkent, de még így is magasabb volt, mint a konvencionális termelésben!

Az ökoterületek aránya Olaszországban a legnagyobb, tehát példaként szolgál a hazai és KKE országok ökotermelői előtt. Két olasz kutató, *Santucci és Pignataro (2002)* kutatási eredményeikben felhívják a figyelmet, hogy a jövedelem növekedéshez nem csak a területek arányának növelésével juthat a termelő, hanem javaslataik szerint a marketing fejlesztésével, a termékfeldolgozottság növelésével, valamint a turizmus bővítésével, természetesen mindezeket a piaci igényeknek megfelelően kell kialakítani.

A MAGYARORSZÁGI HELYZET

A magyarországi helyzet elemzése elmaradhatatlan. A NAKP célkitűzései között szerepelt a hazai ökoterületek több száz hektárra történő növelése, me-

lyet a támogatások növelésével ösztönöz az agrárvezetés. A támogatások mértéke azonban nem elégséges. Az átállás során német kutatási eredmények szerint csak azon termelők realizáltak extraprofitot, akiknek már biztos felvevőpiaca volt (*Nieberg, 2001)*, tehát a KKE országok termelőinek és a magyar termelőknek egyik fő feladatuk a piaci pozíciók pontos meghatározása kell hogy legyen az elkövetkezőkben.

A magyarországi területi növekedés még az exponenciális szakaszban (1-2. ábra) található. A területi növekedési ütem trendjére az exponenciális függvény illesztése mutatta a legnagyobb szorosságot (r^2=0,94), a logisztikus függvény esetében a korrelációs együttható értéke kisebb volt (r^2=0,89). Az exponenciális növekedés mértékének is van határa, nem fog minden gazdálkodó átállni ökotermelésre. Több jel is arra utal, hogy lassul a növekedés. A hazai gazdálkodókkal készített interjúk tapasztalatai szerint az átállás, illetve további területek bevonása kockázatos, a gazdálkodók nem látják a piacot biztosítottnak. Ezt a kereskedő cégek képviselői is megerősítették és kiemelték, hogy a konkurencia nem a nyugat-európai termelők termékei, hanem a kínai, ukrán és román tömegtermékek. Az IFOAM adatai alapján 2001-ben Kínában több mint 300 ezer hektár volt az ökoterületek nagysága, melyből 200 ezer volt akkor átállási. Ezek a területek 2003-ra már teljes átálltak. A kínai belső felhasználás a jövedelemviszonyok miatt elhanyagolható, tehát a nyugat-európai piac lett a cél, és az alacsonyabb termelési költségekkel az újonnan csatlakozó országok termelői nem tudják felvenni a versenyt, ezért kiszorulhatnak a nyugat-európai piacról. Az ukrán és román ökoterületek nagysága nem túl jelentős, de az ott megtermelt áruk szintén olcsóbbak, mint más KKE országbeliek.

3. táblázat

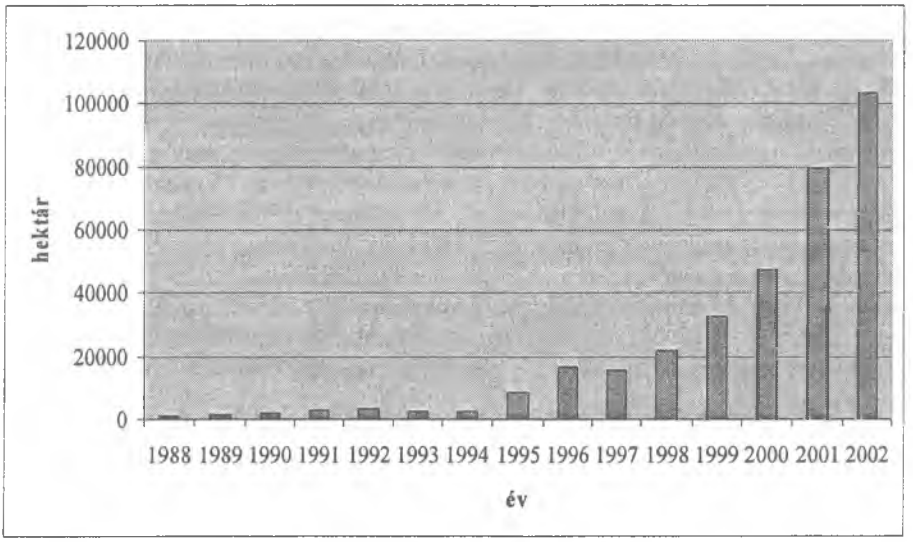
A trendszámítás eredményei

Ország	Korrelációs együtthatók értéke	
	Exponenciális	Logisztikus
Írország	-	0,93
Luxemburg	-	0,57
Olaszország	-	0,96
Dánia	-	0,93
Ausztria	-	0,83
Finnország	-	0,98
Egyesült Királyság	0,93	0,87
Németország	-	0,97
Svédország	-	0,97
Belgium	0,96	0,89
Görögország	-	0,98
Portugália	-	0,97
Franciaország	0,94	0,83
Hollandia	0,97	0,9
Spanyolország	0,94	0,83
EU-15	0,99	0,97

Forrás: saját számítás

1. ábra

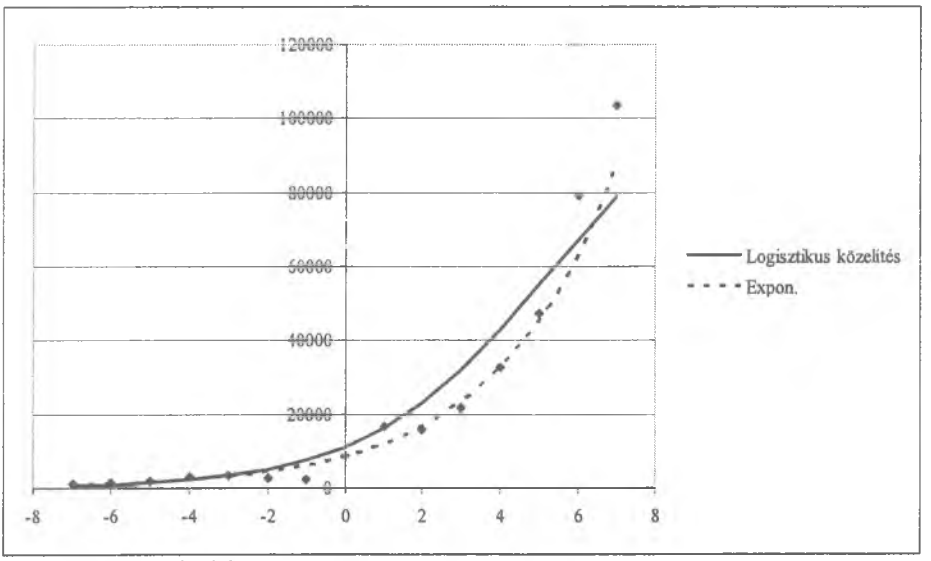
A magyar ökoterületek alakulása 1988-2002 között

Forrás: Biokontroll Hungária Kht.

2. ábra

A magyar ökoterület növekedési ütem vizsgálatának eredménye, a logisztikus és exponenciális függvények illeszkedése

Forrás: Saját számítás

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Biokontroll Hungária Kht. 2003. évi jelentése. Budapest, 2003. – (2) Dabbert, S. (2000): Organic farming and the Common Agricultural Policy: A European Perspective. 13 th International IFOAM Scientific Conference, IFOAM 2000 – The World Grows Organic, Zürich 28-31.08.2000. Vdf. Hochschuleverlag AG an der ETH, 611-614. pp. – (3) Duchateau, K. (2003): Organic Farming in Europe, A sustained growth over period 1998-2000. Statistics in focus Enviroment and energy Theme 8 -2/2003. 1-7. pp. – (4) Foster, C. – Lampkin, N. (2000): http://www.eisfom.org/press/may04fig.pdf. – (5) Goessler, R. (2003): Agrarmärkte Europäischen Union. Zentrale Markt- und Preisberichte GmbH, Bonn, 171 p. – (6) Nieberg, H. (2001): Umstellung auf ökologischen Landbau: Wer profitiert? Ökologie & Landbau 2001/2 6-9. pp. – (7) Offerman, F. – Nieberg, H. (2001): Ökologischer Landbau is Europa – einer wirtschaftliche Alternative? Ökologie & Landbau 2001/2 10-13. pp. – (8) Santucci, F. M. – Pignataro, F. (2002): Organic farming in Italy. Paper for the OECD Workshop on organic agriculture, Washington, www.orgprints.org/00002159. – (9) Takács I. – Takácsné Gy. K. – Járási É. Zs. (2003): Alternatives of Organic Farming in Hungary According to Farm Structure and Profitability of Production. Proceedings of the International Conference on Quality in Chain, An Integrated View on Fruit and Vegetable Quality Volume 1, 481-487. pp. ISSN 0567-7572, ISBN 90 6605 976 1 Acta Horticulturae n 604, Wageningen, 2003. június 6-9. – (10) Willer, H. – Yussefi, M. (2004a): The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2004. Tholey-Theley: International Federation os Organic Agriculture Movements ISBN 3-934055-33-8. – (11) Willer, H. – Yussefi, M. (2004b):Wachstum weltweit Wirklichkeit. Ökolandbau auch international auf dem Vormarsch, In: Schneider M. et al. Der kritische Agrarbericht, Der kritische Agrarbericht AbL Bauernblatt Verlag, Rheda-Wiederbrück, 115-120. pp.

INCREASING TENDENCY OF ECOLOGICAL FARMING IN 15 COUNTRIES OF THE EU AS WELL AS IN HUNGARY

By:
JÁRÁSI, ÉVA ZSUZSANNA

The press of the last years dealt with the ecological farming in many scientific as well as popular papers. Majority of papers emphasised the advantages of this farming method considered from the point of view of society and environment. There is no doubt concerning those advantages, however, the economical ones are expressed by an extra income, which in turn depends also on the volume of the offer. In the present study, different mathematical methods have been applied and it turned out that the offer is expressed by the growing area involved as a natural unit – which is following the curve of saturation in most of the 15 EU countries, According to earlier results – which documented the relation between the area assigned to ecological farming and the appearance of extra income – it was stated that the western market does not mean as favourable business for the joining countries as expected earlier. Consequently, the growers of East-Central European countries should prepare themselves to meet the domestic markets, which promises at the prevailing conditions less extra-profit. Therefore, the marketing of selling should be built out and improved, occasionally, the existing growing structure should be changed or new activities should be initiated.